

Original article

The Relationship between Spiritual Intelligence and Academic Stress Among Female Secondary School Students in Selected High Schools in Tabas in 2023

Setareh Ghaeini Hasaroueiye¹, Fatemeh Ahmadi-For², Hadi Hasani^{3*}, Sahar Jalili⁴, Pardis Doosti⁵

1. Department of Nursing, School of Nursing & Midwifery, Shahrabak branch, Islamic Azad University, Shahrabak, Iran
2. Instructor of Nursing Education, Department of Nursing, Tabas School of Nursing, Birjand University of Medical Sciences, Birjand, Iran
3. Department of Medical-Surgical Nursing, School of Nursing and Midwifery, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
4. Department of Nursing, school of Nursing and Midwifery, Qazvin University of Medical Sciences, Qazvin, Iran
5. Department of Medical-Surgical Nursing, School of Nursing and Midwifery, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Article Info.

Received: 16- Mar- 2025

Accepted: 20- Apr- 2025

Abstract

Background and Aims: Spiritual intelligence fosters hope, enhances problem-solving capabilities, and enables rational coping with life's challenges by imbuing life with meaning, raising awareness, and improving resilience in the face of stress. This study aimed to investigate the relationship between spiritual intelligence and academic stress among female secondary school students in selected high schools in Tabas in 2023.

Materials and Methods: This research employed a descriptive-correlational design and was conducted in 2023 with a sample of 150 female secondary school students from Tabas City who met the inclusion criteria. Five schools were randomly selected based on population characteristics, and participants were drawn in accordance with Morgan's sampling table. Data were collected using a three-part questionnaire that included demographic information, a self-report measure of spiritual intelligence, and an academic stress questionnaire. Data analysis was performed using SPSS version 16.

Result: A significant negative Pearson correlation was found between spiritual intelligence and its four dimensions with academic stress. Specifically, the correlation between academic stress and transcendental awareness was -0.442, while the weakest was with existential critical thinking at -0.318 ($p < 0.001$). Consistent with the study's aim, the strongest correlation appeared between overall spiritual intelligence and academic stress, with a value of -0.796 ($p < 0.001$).

Conclusion: The findings corroborate the negative correlation between spiritual intelligence and academic stress. Therefore, it is imperative to implement measures aimed at strengthening spiritual intelligence as a strategy to mitigate and manage academic stress.

Keywords: Academic Stress; Female Students; Secondary School; Spiritual Intelligence

* **Corresponding Author:** Hadi Hasani. Department of Medical-Surgical Nursing, School of Nursing and Midwifery, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran. Tel: +989195497126. **E-mail:** hasani1376@gmail.com

How to Cite: Ghaeini Hasaroueiye S, Fatemeh Ahmadi-For F, Hasani H, Jalili S, Doosti P, The Relationship between Spiritual Intelligence and Academic Stress Among Female Secondary School Students in Selected High Schools in Tabas in 2023. *Journal of Student Research Committee Sabzevar University of Medical Sciences*, 2025;30(1): 69-80.

مقاله پژوهشی

رابطه هوش معنوی و استرس تحصیلی در دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه: دبیرستان‌های منتخب طبس در سال ۱۴۰۲

ستاره قایینی حصاروئیه^۱، فاطمه احمدی فورگ^۲، هادی حسنی^۳، سحر جلیلی^۴

۱. گروه پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، واحد شهربابک، دانشگاه آزاد اسلامی، شهربابک، ایران
۲. مربی آموزش پرستاری گروه پرستاری، دانشکده پرستاری طبس، دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، بیرجند، ایران
۳. گروه پرستاری داخلی - جراحی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۴. دپارتمان پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی قزوین، قزوین، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۳۱

چکیده

مقدمه و اهداف: هوش معنوی با معنا بخشیدن به زندگی، ارتقاء آگاهی و افزایش تاب‌آوری در مواجهه با استرس، امید را در فرد تقویت کرده، توانایی حل مسئله را بهبود می‌بخشد و امکان رویارویی منطقی با چالش‌های زندگی را فراهم می‌آورد. این مطالعه باهدف بررسی رابطه بین هوش معنوی و استرس تحصیلی در میان دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دبیرستان‌های منتخب شهر طبس در سال ۱۴۰۲ انجام شد.

مواد و روش‌ها: این پژوهش از نوع توصیفی-همبستگی بود که در سال ۱۴۰۲ بر روی نمونه‌ای از ۱۵۰ نفر دانش‌آموز دختر دبیرستانی شهر طبس واجد معیارهای ورود انجام شد. پنج مدرسه به روش تصادفی انتخاب گردید و نمونه‌گیری با جدول مورگان صورت گرفت. پرسشنامه‌ها شامل اطلاعات جمعیت شناختی، پرسشنامه خود گزارشی هوش معنوی و استرس تحصیلی بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از SPSS نسخه ۱۶ انجام شد.

نتایج: یک همبستگی منفی و معنادار پیرسون بین هوش معنوی و چهار بُعد آن با استرس تحصیلی مشاهده شد. به‌طور مشخص، همبستگی بین استرس تحصیلی و بُعد آگاهی متعالی برابر با -0.442 بود و ضعیف‌ترین همبستگی با بُعد تفکر انتقادی وجودی به میزان -0.318 به دست آمد ($p < 0.001$). در راستای هدف پژوهش، قوی‌ترین همبستگی بین هوش معنوی کلی و استرس تحصیلی با مقدار -0.796 - مشاهده گردید ($p < 0.001$).

نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش، وجود همبستگی منفی بین هوش معنوی و استرس تحصیلی را تأیید می‌کند. از این رو، تقویت هوش معنوی به‌عنوان رویکردی مؤثر در کاهش و مدیریت استرس تحصیلی، ضرورت دارد.

کلید واژگان: استرس تحصیلی، دانش‌آموزان، دختر، مقطع متوسطه، هوش معنوی

نویسنده مسئول: هادی حسنی گروه پرستاری داخلی - جراحی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران.

تلفن: ۰۹۱۹۵۴۹۷۱۲۶ hasani1376@gmail.com

استناد به مقاله: ستاره قایینی حصاروئیه، فاطمه احمدی فورگ، هادی حسنی، سحر جلیلی، رابطه هوش معنوی و استرس تحصیلی در دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه: دبیرستان‌های منتخب طبس در سال ۱۴۰۲، مجله کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی سبزوار، بهار ۱۴۰۴، دوره ۳۰، شماره ۱، صفحات: ۶۹-۸۰.

یکی از دوره‌های مهم و سرنوشت‌ساز در زندگی هر فرد، دوران نوجوانی است؛ دوره‌ای گذرا میان کودکی و بزرگسالی که با تحولات گسترده زیستی، شناختی، روانی، اجتماعی و اقتصادی همراه است. در این مرحله از زندگی، افراد به بلوغ جسمی و جنسی می‌رسند، توانایی استدلال‌های پیچیده‌تر را کسب می‌کنند و تصمیمات آموزشی و شغلی می‌گیرند که سرنوشت حرفه‌ای و فردی آن‌ها را در بزرگسالی رقم می‌زند (۱). نوجوانی، دوره‌ای منحصربه‌فرد و درعین حال یکی از پرحالش‌ترین مراحل رشد انسان به شمار می‌آید (۲).

در این دوره، تغییرات بنیادین در جسم و روان، انتظارات جدید خانواده و جامعه و تغییر در نقش‌های فردی همراه با مسئولیت‌های بیشتر، نوجوانان را با تنش‌ها و عوامل استرس‌زای متعددی روبه‌رو می‌سازد. این عوامل که از درون فرد یا محیط بیرونی نشئت می‌گیرند، می‌توانند زمینه‌ساز بروز مشکلات روان‌شناختی باشند (۳). طیف گسترده‌ای از اختلالات روان‌شناختی ممکن است در این مقطع بروز یابد که یکی از شایع‌ترین آن‌ها استرس است. استرس در دوران نوجوانی علل گوناگونی دارد که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، استرس ناشی از مسائل تحصیلی است که به آن استرس تحصیلی اطلاق می‌شود (۴).

استرس تحصیلی، در اثر فشارهای مرتبط با آموزش و یادگیری ایجاد می‌شود و پدیده‌ای است که نوجوانان و جوانان در سراسر جهان با آن مواجه‌اند. اگرچه آموزش در اکثر فرهنگ‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است، اما انتظارات والدین، معلمان و خود دانش‌آموز، به‌ویژه در بستر رقابتی نظام‌های آموزشی، می‌تواند به منبع مهمی از فشار و استرس بدل شود. استرس تحصیلی به احساس نیاز روزافزون به کسب دانش و درعین حال ادراک کمبود زمان کافی برای دستیابی به آن اشاره دارد. در محیط‌های آموزشی، به‌ویژه مدارس و دانشگاه‌ها، حجم انبوه اطلاعات و نیاز به تحلیل و پردازش ذهنی آن‌ها، دانش‌آموزان را با استرس‌های تحصیلی و پیامدهای آن مواجه می‌کند (۳).

منابع استرس تحصیلی در دانش‌آموزان را می‌توان به دودسته کلی تقسیم کرد: استرس ناشی از انتظارات والدین و معلمان و استرس ناشی از انتظارات فردی. این استرس‌ها از طریق تضعیف مکانیسم‌های مقابله‌ای فرد، مقاومت روانی و اجتماعی را کاهش داده و احتمال بروز مشکلات جسمی و روانی را افزایش می‌دهند. یافته‌های متعدد پژوهشی حاکی از آن است که استرس می‌تواند در بروز بیماری‌های جسمی و روانی، اختلال در عملکرد و کاهش توانایی سازگاری فرد مؤثر باشد (۵). به‌عنوان نمونه، در مطالعه Assana و همکاران (۲۰۱۷) بر روی دانش‌آموزان پایه دهم تا دوازدهم در کشور تایلند، ۱۸/۲۶ درصد افراد دارای سطوح بالای استرس تحصیلی بودند و ارتباط معناداری میان متغیرهای روان‌شناختی و کیفیت زندگی آنان گزارش شد (۶).

از آنجاکه انواع مختلف استرس از جمله استرس تحصیلی می‌تواند پیامدهای منفی متعددی در حیطه عملکرد فرد و همچنین سلامت جسمانی و روانی او به همراه داشته باشد، ارتقاء تاب‌آوری در برابر این عوامل امری ضروری است. در این زمینه، راهکارهای گوناگونی برای افزایش تاب‌آوری^۱ افراد در مقابله با استرس مطرح شده است که از جمله آن‌ها می‌توان به تقویت مهارت‌های مقابله‌ای، توانمندسازی در مدیریت استرس و ارتقاء مؤلفه‌های روان‌شناختی نظیر هوش معنوی^۲ اشاره کرد (۷، ۸). هوش معنوی مفهومی چندبعدی است که ابعاد مختلفی همچون داشتن معنا و رسالت در زندگی، احساس قداست در حیات، درک عمیق از ارزش‌های والای انسانی و باور به امکان بهبود و ارتقاء دنیا را در برمی‌گیرد. از این رو می‌توان آن را به‌عنوان عاملی توانمند ساز در مقابله با استرس تحصیلی در نظر گرفت. هوش معنوی می‌تواند با معنا بخشیدن به زندگی، امید را در فرد تقویت کند و از طریق افزایش آگاهی و تاب‌آوری روان‌شناختی، زمینه را برای رویارویی منطقی و سازنده با چالش‌های زندگی و پذیرش واقع‌بینانه آن‌ها فراهم نماید؛ عاملی که درنهایت می‌تواند به

از والدین دانش‌آموزان منتخب شروع به جمع‌آوری نمونه‌ها نمود. توضیحات لازم در مورد اهداف مطالعه و محرمانه بودن اطلاعات را در ابتدا برای دانش‌آموزان بیان شد. ابزارهای این تحقیق شامل:

۱. پرسشنامه اطلاعات جمعیت شناختی

این پرسشنامه دربردارنده مشخصات مشارکت‌کنندگان بود که شامل سن دانش‌آموز، سن مادر، سن پدر، تعداد فرزندان خانواده، مرتبه فرزند، ارتباط دانش‌آموز با والدین، سابقه مردودی، وضعیت شغلی مادر، وضعیت شغلی پدر، سطح تحصیلات مادر، سطح تحصیلات پدر و وضعیت اقتصادی خانواده بوده است.

۲. پرسشنامه خود گزارشی هوش معنوی (SISRI)

پرسشنامه خود گزارشی هوش معنوی در سال ۲۰۰۸ توسط کینگ طراحی و ارائه شده است. این پرسشنامه دارای ۲۴ گویه است و چهار زیرمقیاس شامل تفکر وجودی انتقادی، ایجاد معنای شخصی، آگاهی متعالی و بسط حالت آگاهی دارد. طیف نمره دهی به این سیاهه بر اساس لیکرت پنج گزینه‌ای شامل صفر (کاملاً نادرست)، ۱ (نادرست)، ۲ (تا حدودی درست)، ۳ (درست) و ۴ (کاملاً درست) است. هر چه فرد نمره بالاتری در این پرسشنامه بگیرد دارای هوش معنوی بیشتری است. برای به دست آوردن امتیاز مربوط به هر بعد مجموع امتیازات مربوط به تک تک سؤالات آن بعد را باهم محاسبه می‌کنند. همچنین مجموع نمره پرسشنامه از تجمیع نمرات حاصل از ابعاد چهارگانه به دست می‌آید و در بازه صفر الی ۹۶ قرار دارد (۱۱). بر اساس طبقه‌بندی ارائه شده، می‌توان نمرات هوش معنوی را در سه بازه کم (میانگین ۰-۳۲)، متوسط (میانگین ۳۳-۶۴) و زیاد (میانگین ۶۵-۹۶) طبقه‌بندی نمود (۱۲). روایی سازه‌ای^۱ این پرسشنامه در مطالعه Syahidah & Farida (۲۰۲۲) بر روی ۱۱۶ دانش‌آموز در کشور مالزی تأیید شده است و گویه‌های این مقیاس دارای بار عاملی^۲ بیش از ۰/۵ بودند و شاخص‌های برازش در حد کفایت بود. در این مطالعه همچنین روایی صوری^۳ و محتوایی^۴

بهبود وضعیت روانی و کاهش استرس و تنش‌های فرد منجر شود (۹، ۱۰).

دوران نوجوانی به‌خودی‌خود به دلیل تغییرات عمده فیزیولوژیکی و دگرگونی در نقش‌ها و مسئولیت‌های فردی، همراه با تنش‌های روانی قابل‌توجهی است. در کنار این موضوع، فشارهای ناشی از تحصیل در محیط‌های رقابتی، استرس‌های مضاعفی را به فرد تحمیل می‌کند و او را در معرض اختلالات عمده روان‌شناختی قرار می‌دهد. شواهد پژوهشی از شیوع بالای اختلالات روان‌شناختی در میان دانش‌آموزان حکایت دارد. در مقابل، شواهد موجود در حوزه هوش معنوی نشان می‌دهد که این نوع از هوش می‌تواند به‌عنوان عاملی توانمند ساز، از اثرات مخرب استرس‌های روانی بکاهد و پیامدهای مثبتی را در ابعاد گوناگون زندگی فرد به همراه داشته باشد. باین‌وجود، تاکنون تحقیقات اندکی در خصوص ارتباط بین هوش معنوی و استرس تحصیلی انجام شده است. بر این اساس، سؤال اصلی پژوهش حاضر این بود که آیا بین هوش معنوی و استرس تحصیلی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه رابطه وجود دارد؟

مواد و روش‌ها

جهت انجام این پژوهش در گام اول از جدول اعداد تصادفی برای انتخاب مدارس استفاده شد. تعداد پنج مدرسه دخترانه دوره متوسطه از بین مدارس شهر طبرس به‌صورت تصادفی انتخاب شدند. جامعه آماری مورد هدف این مطالعه دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر طبرس که در شش ماه گذشته تجربه فوت والدین و یا جدایی آن‌ها نداشته‌اند بود. تعداد دانش‌آموزانی که در این مطالعه شرکت داشتند بر اساس جدول مورگان ۱۵۰ نفر بود. (Error! Bookmark not defined.) با در نظر گرفتن نسبت مساوی میان مدارس منتخب، دانش‌آموزان وارد پژوهش شدند.

پژوهشگر پس از اخذ کد اخلاق به شماره IR.BUMS.REC.1402.341 و همچنین با اخذ مجوز از آموزش و پرورش شهرستان طبرس همچنین اخذ رضایت کتبی

3. Face validity
4. Content validity

1. Construct validity
2. Factor load

پژوهش (نرمال بودن یا نبودن توزیع)، از آزمون پیرسون^۳ (معادل ناپارامتریک آن آزمون اسپیرمن^۴) برای بررسی همبستگی بین میانگین هوش معنوی و استرس تحصیلی استفاده شد. نرم افزار SPSS نسخه ۱۶ جهت تجزیه و تحلیل داده های پژوهش در سطح معنی داری ۰/۰۵ مورد استفاده قرار گرفت.

یافته ها

ویژگی های جمعیت شناختی مشارکت کنندگان

بازه سنی دانش آموزان شرکت کننده در پژوهش بین ۱۳ تا ۱۵ سال بود. سن مادران آنها بین ۲۹ تا ۵۹ سال و سن پدران بین ۳۵ تا ۶۱ سال گزارش شد. بیش از نیمی از خانواده ها (۵۰٪) تنها یک فرزند داشتند و کمترین فراوانی (۷۰٪) مربوط به خانواده های دارای سه فرزند و بیشتر بود.

در خصوص کیفیت ارتباط با والدین، ۴۴٪ از دانش آموزان ارتباط «خوب» و ۴۴٪ ارتباط «متوسط» را گزارش کردند، در حالی که ۱۰٪ ارتباط خود را در سطح «ضعیف» ارزیابی نمودند.

اکثر مشارکت کنندگان (۸۳٪) سابقه مردودی در مقاطع یا دروس تحصیلی نداشتند. ۴۵٪ از مادران خانه دار و تنها ۵۱٪ بازنشسته بودند. در مقابل، ۸۷٪ از پدران شاغل بوده و ۳۸٪ فاقد شغل بودند.

از نظر سطح تحصیلات، ۴۸٪ از مادران دارای مدرک کارشناسی و بالاتر و ۱۰٪ کمتر از دیپلم بودند. در بین پدران، ۵۵٪ دارای تحصیلات دیپلم و فوق دیپلم بودند. در نهایت، ۸۰٪ از دانش آموزان وضعیت اقتصادی خانواده خود را «متوسط»، ۱۴٪ «ضعیف» و مابقی «خوب» ارزیابی نمودند.

میانگین هوش معنوی و ابعاد آن

بر اساس جدول شماره ۱، میانگین کلی نمره هوش معنوی مشارکت کنندگان ۵۳/۱۲ (از ۹۶ نمره) بود که در بازه نمره دهی، نشان دهنده وضعیت «متوسط» در این گروه است.

ابزار تأیید شد (۱۳). در ایران نیز روایی این پرسشنامه توسط زرین آبادی و همکاران (۲۰۱۸) بر روی ۲۷۰ دانشجوی دانشگاه های علوم پزشکی بررسی شده و همبستگی بین مؤلفه های آن در بین ۰/۸۱۹ و ۰/۹۲۷ قرار داشت و بر این اساس ابزار از روایی مناسب برخوردار بود. بررسی روایی صوری پرسشنامه نیز حاکی از تأیید آن در مطالعه مذکور بود (۱۴).

۳. پرسشنامه استرس تحصیلی

پرسشنامه استرس تحصیلی توسط زاجاکووا و همکاران در سال ۲۰۰۵ ارائه شده است. این پرسشنامه مفاهیم استرس و خود کارآمدی را از طریق ۲۷ تکلیف مربوط به دانشگاه یا مدرسه اندازه گیری می کند. در پرسشنامه استرس تحصیلی از مشارکت کنندگان خواسته می شود تا میزان استرس خود را در زمینه هر کدام از تکالیف بین درجه صفر (هرگز استرس زا نیست) تا درجه ۱۰ (فوق العاده استرس زا است) رتبه بندی نمایند. بر این اساس نمره کلی به دست آمده از این مقیاس در بازه صفر الی ۲۷۰ قرار می گیرد و به هر میزانی که نمره فرد بالاتر باشد، بیانگر استرس تحصیلی بیشتر است. روایی این پرسشنامه در مطالعه ای توسط پورسید و همکاران (۱۳۹۹) بر روی ۴۷۴ نفر از دانش آموزان مقطع متوسطه مدارس شهر یزد بررسی شد. از تحلیل عاملی تأییدی^۱ (CFA) برای سنجش روایی استفاده شد که نتایج بیانگر تأیید ابزار بود به گونه ای که بار عاملی گویه های آن در بازه ۰/۳۸ الی ۰/۷۸ قرار داشتند و مدل دارای برازش مطلوب بود. همچنین روایی صوری و محتوایی پرسشنامه در مطالعه مذکور مورد تأیید قرار گرفت (۱۵).

از روش های آمار توصیفی و استنباطی برای تجزیه و تحلیل داده ها استفاده شد، بدین ترتیب که در بخش آمار توصیفی از شاخص های آماری توصیفی از قبیل فراوانی و درصد و میانگین و انحراف معیار برای گزارش داده ها استفاده گردید. در بخش استنباطی از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف^۲ برای بررسی نرمال بودن داده ها استفاده گردید و بر اساس نتیجه به دست آمده از آزمون مذکور و تعیین وضعیت توزیع متغیرهای

4. Spearman

1. Confirmatory Factor Analysis
2. Kolmogrov- Smirnov
3. Pearson

درمجموع، ۵۵.۳۳٪ از نمره ممکن در این حوزه کسب شده است. بیشترین درصد تحقق نمره در میان ابعاد هوش معنوی، مربوط به «آگاهی متعالی» با ۵۶.۲۱٪ و کمترین آن مربوط به «ایجاد معنای شخصی» با ۵۵.۲۵٪ بود.

میانگین استرس تحصیلی

مطابق جدول شماره ۲، میانگین نمره استرس تحصیلی دانش‌آموزان ۱۳۲.۵۸ (از ۲۷۰ نمره) بود که نشان‌دهنده سطح «متوسط» استرس در این گروه بود. به‌طورکلی، ۴۹.۱۰٪ از نمره ممکن برای استرس تحصیلی کسب شد.

مطابق جدول شماره سه میانگین استرس تحصیلی بر اساس تکالیف ۲۷ گانه دانش‌آموزان گزارش شده است که چهار مورد از بیشترین میانگین‌های ثبت شده در مورد استرس تحصیلی به ترتیب مربوط به داشتن چندین امتحان در یک هفته (۷/۱۱)، شرکت کردن در بحث‌های کلاسی (۷/۰۲)، پرسیدن سؤال در کلاس درس (۶/۷۵) و انتظارات والدین از نمرات دانش‌آموز (۶/۶۱) بوده است. همچنین مطالعه متون خواسته شده (۴/۰۵) و یادداشت‌برداری مناسب در کلاس درس (۴/۰۸) به ترتیب در جایگاه آخر و ماقبل آخر قرار داشتند.

جدول ۱. وضعیت میانگین و انحراف معیار هوش معنوی و ابعاد آن در دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دبیرستان‌های منتخب شهرستان طبس

متغیر	انحراف معیار $\pm$ میانگین	بازه ممکن نمره	میانگین درصد از نمره ممکن
تفکر انتقادی وجودی	$15/11 \pm 2/77$	۲۸-۰	۵۳/۹۶
ایجاد معنای شخصی	$11/05 \pm 2/38$	۲۰-۰	۵۵/۲۵
آگاهی متعالی	$15/74 \pm 2/77$	۲۸-۰	۵۶/۲۱
بسط حالت آگاهی	$11/21 \pm 2/35$	۲۰-۰	۵۶/۰۵
هوش معنوی	$53/12 \pm 4/95$	۹۶-۰	۵۵/۳۳

جدول ۲. وضعیت میانگین و انحراف معیار استرس تحصیلی در دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دبیرستان‌های منتخب شهرستان طبس

متغیر	انحراف معیار $\pm$ میانگین	بازه ممکن نمره	میانگین درصد از نمره ممکن
استرس تحصیلی	$132/58 \pm 27/07$	۲۷۰-۰	۴۹/۱۰

جدول ۳. وضعیت میانگین و انحراف معیار استرس تحصیلی در دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دبیرستان‌های منتخب شهرستان طبس بر اساس انواع تکالیف

انواع تکالیف	انحراف معیار $\pm$ میانگین	بازه ممکن نمره
مطالعه کردن	$4/29 \pm 1/66$	۱۰-۰
پرسیدن سؤال در کلاس درس	$6/75 \pm 1/32$	۱۰-۰
مطالعه متون خواسته شده	$4/05 \pm 1/57$	۱۰-۰
فهمیدن گفته‌های معلم	$4/25 \pm 1/91$	۱۰-۰
انجام تکالیف مدرسه	$5/17 \pm 2/13$	۱۰-۰
انتظارات والدین از نمرات من	$6/61 \pm 1/50$	۱۰-۰
یافتن دوست و ارتباط برقرار نمودن در مدرسه	$6/58 \pm 1/25$	۱۰-۰
عملکرد مناسب در امتحانات	$4/44 \pm 1/84$	۱۰-۰

۱۰۰۰	۴/۲۴ ± ۱/۷۲	انجام دادن به موقع تکالیف
۱۰۰۰	۷/۱۱ ± ۱/۴۹	داشتن چندین امتحان در یک هفته
۱۰۰۰	۴/۰۸ ± ۱/۹۰	یادداشت برداری مناسب در کلاس
۱۰۰۰	۴/۱۶ ± ۱/۹۰	هماهنگ کردن کارهای مدرسه با دیگر کارها
۱۰۰۰	۴/۴۲ ± ۱/۴۶	آماده شدن برای امتحانات
۱۰۰۰	۵/۲۸ ± ۱/۹۷	مدیریت زمان
۱۰۰۰	۴/۳۹ ± ۱/۶۳	ارتباط برقرار کردن با اعضای خانواده
۱۰۰۰	۴/۴۷ ± ۱/۸۴	بهبود بخشیدن به مهارت‌های خواندن و نوشتن
۱۰۰۰	۴/۴۳ ± ۱/۸۶	به دست آوردن نمرات دلخواه
۱۰۰۰	۴/۳۸ ± ۱/۵۸	داشتن پول کافی
۱۰۰۰	۴/۲۶ ± ۱/۶۶	صحبت کردن با معلمان
۱۰۰۰	۴/۲۱ ± ۱/۶۱	دریافت کمک یا اطلاعات در مدرسه
۱۰۰۰	۵/۰۳ ± ۲/۱۶	خوب عمل کردن در کلاس‌های سخت‌گیرانه و جدی
۱۰۰۰	۴/۳۲ ± ۱/۸۹	صحبت کردن با کارکنان مدرسه
۱۰۰۰	۵/۳۵ ± ۲/۰۴	یافتن زمان مناسب برای مطالعه
۱۰۰۰	۴/۲۸ ± ۱/۸۲	درک متن کتاب‌ها و درس‌ها
۱۰۰۰	۷/۰۲ ± ۱/۳۵	شرکت کردن در بحث‌های کلاسی
۱۰۰۰	۴/۳۷ ± ۱/۶۳	درک و فهمیدن قوانین مدرسه
۱۰۰۰	۴/۵۰ ± ۱/۸۴	تحقیق در مورد تکالیف درسی

همبستگی هوش معنوی و استرس تحصیلی

($p < 0/001$). بین میانگین کلی استرس تحصیلی و هوش معنوی همبستگی منفی و معنی‌دار به میزان (۰/۷۹۶) مشاهده گردید. ($p < 0/001$).

مطابق جدول ۴، بین استرس تحصیلی و تمامی ابعاد هوش معنوی، همبستگی منفی و معناداری مشاهده شد ($p < 0/05$). در این راستا همبستگی به میزان (-۰/۴۴۲) بین استرس تحصیلی و بعد آگاهی متعالی مشاهده شد.

جدول ۴. همبستگی پیرسون هوش معنوی و ابعاد آن با استرس تحصیلی در دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دبیرستان‌های منتخب شهرستان طبس

متغیرها	استرس تحصیلی	P value
تفکر انتقادی وجودی	-۰/۳۱۸	$p\text{-value} < 0.005$
ایجاد معنای شخصی	-۰/۴۳۵	$p\text{-value} < 0.001$
آگاهی متعالی	-۰/۴۴۲	$p\text{-value} < 0.001$
بسط حالت آگاهی	-۰/۳۳۷	$p\text{-value} < 0.003$
هوش معنوی	-۰/۷۹۶	$p\text{-value} < 0.001$

بحث

در این مطالعه وضعیت متغیر هوش معنوی در میان ۱۵۰ نفر از دانش‌آموزان دختر بررسی شد. بررسی میانگین نمره کلی هوش معنوی در بین مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهد که وضعیت هوش در بین دانش‌آموزان در سطح متوسط بوده است. در بین ابعاد چهارگانه موردبررسی آگاهی متعالی و بسط حالت آگاهی به ترتیب در جایگاه اول و آخر از حیث میانگین قرار داشتند. در این راستا مطالعه‌ای توسط فاطمی عقدا (۱۳۹۸) بر روی ۱۵۰ نفر از دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهر قزوین انجام شده است. یافته‌های مطالعه مذکور نشان داد که میانگین هوش معنوی در بین دانش‌آموزان در سطح متوسط قرار داشته است (۱۶) همچنین غلامی حیدرآبادی و همکاران (۱۳۹۵) مطالعه‌ای بر روی ۳۸۵ نفر از دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های تهران انجام دادند که هدف آن بررسی رابطه بین هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی و شادکامی بود. در این مطالعه وضعیت متغیر هوش معنوی در سطح متوسط قرار داشت (۱۷)؛ که با یافته‌های مطالعه حاضر همسو است. از آنجایی که هوش معنوی تحت تأثیر ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی افراد قرار می‌گیرد (۱۸) لذا می‌توان انتظار داشت که شباهت‌های اجتماعی و فرهنگی موجود در یک کشور زمینه‌ساز ایجاد شباهت‌هایی در زمینه وضعیت متغیرهای ذهنی نظیر هوش معنوی گردد. در زمینه بررسی وضعیت هوش معنوی در بین دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه در سایر کشورها، مطالعه‌ای توسط Rayung & Ambotang (۲۰۱۸) در مالزی انجام شده است. در این مطالعه هوش معنوی ۳۲۲ دانش‌آموز دختر دبیرستانی بررسی شده است که حاکی از وضعیت قوی (میانگین بالا) این متغیر بوده است (۱۹) و از این حیث با پژوهش حاضر همخوانی ندارد. همان‌گونه که در فوق اشاره گردید شرایط اجتماعی فرهنگی از عمده مؤلفه‌های مرتبط با هوش معنوی است که در کشورهای مختلف تفاوت‌های عمده‌ای در این زمینه وجود دارد و لذا وجود تفاوت‌هایی در زمینه هوش معنوی افراد در کشورهای مختلف قابل توجیه است. مطالعه‌ای توسط شیرمحمدی و همکاران (۲۰۲۱) بر روی ۲۲۶ نفر از دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه در کرمانشاه انجام شده است. دانش‌آموزان مشارکت‌کننده در این پژوهش در

بازه سنی ۱۵ الی ۱۷ سال قرار داشتند و میانگین استرس تحصیلی آنان حاکی از وضعیت متوسط این متغیر بوده است (۲۰) همچنین مطالعه‌ای توسط حسین‌خانی و همکاران (۲۰۲۰) بر روی ۱۷۲۴ دانش‌آموز مقطع متوسطه در ۵۳ مدرسه شهر قزوین انجام شده است. بازه سنی دانش‌آموزان موردبررسی ۱۲ الی ۱۹ سال گزارش شده است و توزیع جنسیتی مشارکت‌کنندگان تقریباً مساوی بوده است (۲۱). یافته‌های مطالعه مذکور حاکی از وضعیت متوسط استرس تحصیلی در بین دانش‌آموزان دختر و پسر بوده است که با یافته‌های مطالعه حاضر همخوانی دارد.

استرس تحصیلی می‌تواند منابع مختلفی داشته باشد. در این راستا علاوه بر شرایط درونی فرد که متأثر از ویژگی‌های شخصیتی وی است، عوامل بیرونی نظیر شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین وضعیت سیاسی کلان جامعه می‌تواند تأثیرگذار باشد. همچنین شرایط و ویژگی‌های مرتبط با گروه‌های مختلف سنی نیز می‌تواند تعیین‌کننده باشد. برای دختران نوجوان در مقطع متوسطه منابع استرس می‌تواند شامل مواجهه با حجم بالای اطلاعات به‌صورت روزانه، تأثیرگذاری تحصیل بر وضعیت شغلی و آینده فرد و همچنین تغییرات سریع جسمی و روان‌شناختی باشد که اهم این شرایط می‌تواند در بستر یک کشور دارای شباهت باشد (۲۲، ۲۳). در این راستا مطالعه‌ای توسط Tus (۲۰۲۰) در کشور فیلیپین و بر روی دختران مقطع متوسطه انجام شده است که حاکی از وضعیت متوسط استرس تحصیلی در بین آنان بوده است (۲۴) و از این منظر با یافته‌های مطالعه حاضر هم‌راستا است.

بعلاوه مطالعه‌ای توسط et al Rental (۲۰۱۹) در کشور هند بر روی دانش‌آموزان دختر با میانگین سنی ۱۷ سال انجام شده است. یافته‌های این مطالعه حاکی از وضعیت متوسط استرس تحصیلی در بین دانش‌آموزان بوده است (۲۵). همچنین هم‌راستا با یافته‌های مطالعه حاضر، در پژوهش Assana et al (۲۰۱۷) در بین دانش‌آموزان پایه‌های دهم الی دوازدهم در کشور تایلند، اغلب مشارکت‌کنندگان دارای سطوح متوسط استرس تحصیلی بودند (۶). همسو با یافته‌های پژوهش حاضر در زمینه عمده علل ایجاد استرس تحصیلی در

بین دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه، یافته‌های حسین‌خانی و همکاران (۲۰۲۰) نشان داد که تعامل با معلمین (در قالب پرسیدن سؤال و مشارکت در بحث‌ها) در کنار رقابت تحصیلی و نگرانی‌های مرتبط با آینده از اصلی‌ترین علل ایجاد و تشدید استرس تحصیلی بوده است (۲۱). یافته‌های مطالعه حاضر نشان داد که بین هوش معنوی و استرس تحصیلی دانش‌آموزان موردبررسی همبستگی منفی و معنی‌دار وجود داشته است به این معنی که با تقویت و افزایش هوش معنوی میزان استرس تحصیلی دانش‌آموزان کاهش می‌یابد. مطالعه بیرامی و همکاران (۱۳۹۳) بر روی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی لرستان نشان‌دهنده همبستگی منفی بین هوش معنوی و میزان استرس ادراک‌شده بوده است (۲۶). در این راستا مطالعه شفیع پور مطلق و ترابی نهاد (۱۳۹۷) نشان داد که بی‌هویتی از عوامل مرتبط با استرس تحصیلی بوده است (۲۷). لذا انتظار می‌رود رفع این معضل با تقویت هوش معنوی بتواند زمینه‌ساز کاهش استرس تحصیلی شود. مطالعات صورت گرفته در سایر کشورها نیز حاکی از ارتباط بین هوش معنوی با مؤلفه‌های مختلف روان‌شناختی بوده است که می‌تواند نهایتاً منجر به کاهش تأثیر تنش‌ها و در نتیجه کاهش استرس از جمله در زمینه تحصیلی گردد. مطالعه Cisheng et al (۲۰۱۷) در کشور پاکستان بر روی دانش‌آموزان نشان داد که هوش معنوی با هویت‌یابی در ارتباط بوده است (۲۸). Pant et al (۲۰۱۷) در مطالعه خود بر روی دانشجویان هندی به این نتیجه رسیدند که یک همبستگی مثبت و معنی‌دار بین هوش معنوی و سلامت روان وجود دارد (۹) از آنجایی که بی‌هویتی از علل اصلی استرس و تنش به شمار می‌رود لذا می‌توان انتظار داشت که از طریق هویت‌یابی و تقویت آن به‌وسیله هوش معنوی، زمینه برای کاهش استرس از منابع مختلف به‌ویژه تحصیل فراهم آید.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش که باهدف بررسی رابطه میان هوش معنوی و استرس تحصیلی در میان دانش‌آموزان انجام شد، نشان داد که هر دو متغیر در سطحی متوسط قرار دارند. نتایج به‌روشنی گویای وجود یک همبستگی منفی و معنادار میان هوش معنوی و استرس تحصیلی بود؛ به‌طوری که افزایش

میزان هوش معنوی با کاهش سطح استرس تحصیلی همراه است. با توجه به این‌که استرس تحصیلی می‌تواند بر عملکرد درسی دانش‌آموزان اثر منفی گذاشته، پیامدهای جسمی و روانی نامطلوبی به دنبال داشته و احتمال ترک تحصیل را افزایش دهد، به نظر می‌رسد تقویت هوش معنوی در میان دانش‌آموزان می‌تواند به‌عنوان راهکاری مؤثر در پیشگیری و مدیریت استرس تحصیلی موردتوجه قرار گیرد. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود مسئولان آموزشی و مشاوران مدارس با طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی و مشاوره‌ای مبتنی بر مؤلفه‌های هوش معنوی، در ارتقای سلامت روان و بهبود کیفیت زندگی تحصیلی دانش‌آموزان نقش‌آفرین باشند.

تشکر و قدردانی

پژوهشگر مراتب سپاس خود را از معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، آموزش و پرورش شهرستان طبس و دانش‌آموزان که با قرار دادن وقت خود جهت تکمیل پرسش‌نامه پژوهشگر را در انجام مطالعه یاری کردند اعلام می‌دارد.

تعارض منافع

نویسندگان مقاله اعلام می‌دارند که هیچ‌گونه تضاد منافی در پژوهش حاضر وجود ندارد.

حامی مالی

این پژوهش برگرفته از طرح پژوهشی و با حمایت معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند صورت گرفته است.

ملاحظات اخلاقی

این پژوهش با کد اخلاق IR.BUMS.REC.1402.341 در دانشگاه علوم پزشکی بیرجند به تصویب رسیده است.

مشارکت نویسندگان

- طراحی ایده: ستاره قایینی حصاروئیه
- روش کار: هادی حسنی و پردیس دوستی
- جمع‌آوری داده‌ها: فاطمه احمدی فورگ

- تجزیه و تحلیل داده‌ها: هادی حسنی
- نظارت: فاطمه احمدی فورگ
- مدیریت پروژه: ستاره قایینی حصاروئیه
- نگارش - پیش‌نویس: ستاره قایینی حصاروئیه
- نگارش - بررسی و ویرایش: فاطمه احمدی فورگ، سحر جلیلی، پردیس دوستی

References

- [1]. Hockenberry MJ, Wilson D, Rodgers CC. Wong's essentials of pediatric nursing-e-book: Elsevier Health Sciences; 2021.
- [2]. Salehi M, Azadi S, Abbasinia M. Effect of Cognitive Behavioral Stress Management on Self-Efficacy and Academic adjustment Female students. Journal of Modern Psychological Researches. 2021;15(60):76-87. [In Persian].
- [3]. Ollendick TH, White SW, White BA. The Oxford handbook of clinical child and adolescent psychology: Oxford Library of Psychology; 2018.
- [4]. Kuyumcu B. Does Psychological Maladjustment Mediate the Relationship Between Students' Perception of Teacher Rejection and Educational Stress? International Journal of Psychology and Educational Studies. 2020;7(2):152-64.
- [5]. Turner AI, Smyth N, Hall SJ, Torres SJ, Hussein M, Jayasinghe SU, et al. Psychological stress reactivity and future health and disease outcomes: A systematic review of prospective evidence. Psychoneuroendocrinology. 2020;114:104599.
- [6]. Assana S, Laohasiriwong W, Rangseekajee P. Quality of life, mental health and educational stress of high school students in the northeast of Thailand. Journal of clinical and diagnostic research: JCDR. 2017;11(8):VC01.
- [7]. Ebrahimi Barmi B, Hosseini M, Abdi K, Bakhshi E. The relationship of spiritual intelligence and rehabilitation staff's perceived stress in welfare organizations centers in Tehran and shemiranat: 2017. Archives of Rehabilitation. 2018;19(3):228-37.
- [8]. Gustems-Carnicer J, Calderón C, Calderón-Garrido D. Stress, coping strategies and academic achievement in teacher education students. European Journal of Teacher Education. 2019;42(3):375-90.
- [9]. Pant N, Srivastava SK. The impact of spiritual intelligence, gender and educational background on mental health among college students. Journal of religion and health. 2019;58(1):87-108.
- [10]. Utari IND, Hamid AYS. Academic stress in adolescent students of an islamic-based school: the correlation with parenting style and spirituality. Journal of Public Health Research. 2021;10(s1).
- [11]. Antunes RR, Silva AP, Oliveira J. Spiritual intelligence self-assessment inventory: psychometric properties of the Portuguese version of SISRI-24. Journal of Religion, Spirituality & Aging. 2018;30(1):12-24.
- [12]. Wan Zulkifli WN, Ishak NA, Mat Saad Z. The spiritual intelligence self report inventory (Sisri 24) instrument reliability among delinquent teenagers. IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS). 2017;22(7):44-7.
- [13]. Syahidah FA, Farida IA. The Impact of Academic Stress and Spiritual Intelligence on Subjective Well-Being in Students During the Pandemic Period. KnE Social Sciences. 2022:132–45–45.
- [14]. Zarrinabadi Z, Isfandyari-Moghaddam A, Erfani N, Soltani MAT. The codification of spiritual intelligence measurement model in librarianship and medical information science students of medical universities in Iran. Journal of Education and Health Promotion. 2018;7.
- [15]. pour seyed Sm, pour seyed Sr. An Explanation of Gratitude based on Personality Traits through the Mediation of Academic Self-Efficacy in high school students. Journal of Modern Psychological Researches. 2020;15(57):84-98. [In Persian].
- [16]. Faatemi Aghdaa M. The Relation between Spiritual Intelligence, Accountability, and Happiness among Female High School Students. Quarterly Journal of Education. 2020;36(2):129-41. [In Persian].
- [17]. Gholami Heidarabadi Z, Feizabadi N, Khoshnevis E. Relationship of Spiritual Intelligence with Academic Achievement and Happiness in Girls High School students in Tehran. Journal of Excellence in counseling and psychotherapy. 2016;5(18):60-75. [In Persian].
- [18]. González-Castro JL, Ubillos Landa S, Puente Martínez A, Vera Perea M. The role of emotional intelligence and sociocultural adjustment on migrants' self-reported mental well-being in Spain: A 14 month follow-up study. International journal of environmental research and public health. 2020;17(4):1206.
- [19]. Rayung MN, Ambotang AS. The influence of emotional and spiritual intelligence on the high school student outcomes. Journal of Education & Social Policy. 2018;5(1):211-20.

- [20]. Shirmohammadi Z, Eftekhar Saadi Z, Talebzadeh Shoushtari M. The Association between Self-Compassion and Academic Well-Being with the Mediating Role of Perceived Academic Stress and Academic Optimism in Female Students. *International Journal of School Health*. 2021;8(2):72-82.
- [21]. Hosseinkhani Z, Hassanabadi H-R, Parsaeian M, Karimi M, Nedjat S. Academic stress and adolescents mental health: a Multilevel Structural Equation Modeling (MSEM) study in Northwest of Iran. *Journal of Research in Health Sciences*. 2020;20(4):e00496.
- [22]. Rana A, Gulati R, Wadhwa V. Stress among students: An emerging issue. *Integrated Journal of Social Sciences*. 2019;6(2):44-8.
- [23]. Aghapour M, Abolmaly K, Asgharnajad Farid A. Comparison between the effectiveness of teaching strategies to coping with stress and helping strategies on academic stress. *Journal of School Psychology*. 2020;9(3):8-18. [In Persian].
- [24]. Tus J. Academic Stress, Academic Motivation, and Its Relationship on the Academic Performance of the Senior High School Students. *Asian Journal of Multidisciplinary Studies*. 2020;8(11):29-37.
- [25]. Rentala S, Lau BHP, Aladakatti R, Thimmajja SG. Effectiveness of holistic group health promotion program on educational stress, anxiety, and depression among adolescent girls—A pilot study. *Journal of family medicine and primary care*. 2019;8(3):1082.
- [26]. Bayrami M, Movahedi Y, Movahedi M. The role of spiritual intelligence in perceived stress, anxiety and depression of Lorestan Medical University Students (Iran). *Journal of Babol University of Medical Sciences*. 2014;16(1):56-62. [In English].
- [27]. Shafiepour Motlagh F, Torabi Nahad M. Relationship between academic stress, educational impulsivity and negative academic self-concept with sense of social unconsciousness based on the mediation of academic frustration. *Journal of Instruction and Evaluation*. 2018;11(43):45-68. [In Persian].
- [28]. Cisheng W, Shah MS, Jamala B, Aqeel M, Ahmed A, Gul M. The Moderating Role of Spiritual Intelligence on the relationship between Emotional Intelligence and Identity Development in Adolescents. *Foundation University Journal of Psychology*. 2017;1(1):77-107.